

Kétszáz éve született Deák Ferenc

Végtelenül sokat tanulhattunk tőle. Mindig elérhető célokat tartott szem előtt, azok eléréséhez ésszerű eszközöket keresett. Megtalálta a hangot a közemberekkel, a politikusokkal és az uralkodóval egyaránt. Ha az eredmény eléréséhez szükséges volt, csak akkor – és csak az eredményért – vállalt országvezetői státust. Érvelt, ellenérvelt, de sohasem becsmérelt.

Az ifjúkori élmények, a család, a pedagógusok, barátok hatása, a pályakezdés körülményei kihatnak az ember életére.

Szülei elhalálózása miatt Deák Ferencet Klára nővére és Antal bátyja nevelte fel. Betűvetésre egy ferences rendi szerzetes tanította, középiskoláját a nagykanizsai Kegyesrendieknél járta, a jogakadémiát Győrben végezte el. Pesti jurátuskodása (a Királyi Táblánál szerzett jogyakornokoskodása) idején ismerkedett meg és kötött életre szóló barátságot Vörösmarty Mihállyal.

1823 decemberében letett ügyvédi szakvizsgája után a magyar nemzeti érdekek, jogok későbbi országos hatású ügyvédjét az ügyvédi hivatás nem vonzotta.

Deák Ferenc ügyészi pályakezdése

Vajon mi vitte rá a 21 éves, 1872 holdas, középnemesi család hetedik gyermekét, hogy 1824-ben vármegyei tisztii ügyészi szolgálatba lépjen?

A válasz rövid: a vármegyei önállóság. A vármegyei autonómia képezte az alapját

Magyarország évszázados önállósági törekvéseinek.

A vármegyék a török birodalom gyengülése, majd Magyarországról kiverése után állították helyre a maguk sajátos és erős helyi gazdasági, politikai, jogi, közigazgatási hatalmukat.

Az öngazgatás egyik letéteményese a jogszolgáltatással is foglalkozó egyik alispán, akinek jobb keze lett a vármegyei tisztii ügyészi hivatal.

A tisztii ügyész társadalmi rangjáról már **II. Rákóczi Ferenc** is írt emlékirataiban. A tétlenségbe vonult nemesség fiáról szölván: „*Még szerencse, ha a tehetségesebbekből ügyvédeket és ügyészeket csináltak.*”¹

Deák Ferenc kortársa, gróf Széchenyi István az igazságos magyarázók közé helyezte az ügyészt, akit törvényes pártvédeknek, vármegyei fiskálisnak nevez.²

Deák Ferenc Zala vármegyében 1824-től 1832-ig alügyészként, majd ügyészként dolgozott és szerzett fiscusi joggyakorlatot. Erről tanúskodnak Deák Ferenc ügyészi iratai.³

A tisztii ügyészi hivatalok 1600-as évek végétől 1871 végéig terjedő korszakában Deák Ferenc is a királyi dekrétumoknak, a vármegyei statútumoknak, királyi utasításoknak, helytartótanácsi rendeleteknek megfelelően a bűncselekményekről véleményes jelentést tett a megyei közgyűlésnek, és hol a vádlevelet perben képviselő ügyészként, hol a rab-személy védelmére hivatalból kirendelt

tisztí ügyészként járt el, esetenként a saját tisztí főügyészével szemben.

A korszak ügyészi joggyakorlatát röviden jellemezve: a tisztí ügyész képviselte a közösségi (megyei, városi) érdekeket. Pl. a kincstárt érintő ügyekben, a törvénytelen adóterhek elhárítása érdekében, a szegények védelmében. Ő nyújtott be vádlevelet a közgyűlés vagy a kisgyűlés előzetes véleménye alapján fenytőperben, a közbátorság megóvására.

Az úriszéken az uradalmi ügyésszel szemben kötelessége volt a jobbgáy védelme.

Mint már említettem, az ügyészi állás egyben ügyvédi joggyakorlatot is adott. A felsoroltakból kitetszik, hogy az ügyészi pálya miért lehetett vonzó Deák Ferencnek. De az volt a pályatársai számára is.

Kossuth Lajos', Nyáry Pál' (1848-1849-ben a honvédelmi bizottmányban Kossuth helyettese), **Vukovics Sebő'** (1849-ben igazságügyi miniszter), a forradalom és szabadságharc leendő vezetői egyaránt ügyészként indultak el a magyar történelmet formáló útjukon. A magyar drámairodalom egyik megteremtője, **Katona József** is ügyész volt.

A vármegyei közgyűlés 1829-ben az öt éves ügyészi gyakorlatot szerzett bíró Deákot táblabírává választotta, 1832-ben pedig helyettes alispánná.

Zala megye büntetőtörvénszéke előtt 1829. szeptember 10-én indította meg a büntetőper Kuthy Pál főügyész a többrendbeli gyilkossággal, rablással, útonállással, lopással, orgazdasággal és bűnpártolással vádolt rablóbanda ellen, amelynek Babits József és 11 társa volt a vádlottja. A vádlottak és az általuk elkövetett bűnesetek nagy száma miatt ez a per volt az egyik legnagyobb a reformkori Zalában.

Deák Ferenc volt Babits József védője:

A Babits József által vezetett, tagjait időnként újakra cserélő bűnbanda 1828 márciusa és 1829 augusztusa között végigfosztogatta nemcsak Zala, de Somogy megye egy részét is. Nem egyszerű tolvajok és útonállók voltak; majd minden gaztettük során vér tapadt a kezükhöz. Rablásaik közben öt embert gyilkoltak meg.

Miután az elkövetett bűnök rendkívüli súlyosságával Deák is tisztában lehetett, a védő szerepében azokat maga sem kisebbitette, csupán magyarázta és elemezte az elkövetők indítékait, kiváltképp azt a társadalmi közeget, amely Babitsot körülvette, és a bűnre ösztönözte.

Idézetek Deák Ferenc ügyészi irataiból, amelyet a Zala megyei Bíróság és a Zala megyei Levéltár adott ki.

„Babits József rabszemélynek védelmét nemes Deák Ferenc tisztí ügyész következőleg adja elő. Polgári társaságunk fő célja a közbátorság, s ennek fönntartása legszentebb kötelesség. Hazánk törvényei kemény büntetést szabnak mindazokra, kik a közbátorságot megzavarják, s a rablónak és gyilkosnak fejére nálunk is halált mond a törvény szava. A törvény azonban nem különböztet, csak általános rendszabásokat tesz, büntetést határoz a vétkes ellen, de azon mellékes környülállásokra, azon ezer meg ezer tekintetekre, melyek a bűnöst oly igen mentik vagy terhelik, egyesleg ki nem ereszkedhetvén, azoknak megfontolását a bírónak bölcsességére, s ember-szerető szívére bizza. Nálunk a bíró nem vak eszköze a törvény szavainak, hanem érezve és gondolkodva, ítélő teljesítője azoknak, és valóban a tör-

vény rendelését minden különbség nélkül minden esetről vakon eszközlésbe venni, gyakran nem is volna egészen igazságos, mert azon jobb nevelésű kimivelt ember, ki embertársát orozva meggyilkolja, csakugyan méltóbb a halálra, mint a barmok között minden oktatás nélkül durván fölött vad indulatú pásztorlegény, ki korosabb társai által elcsábítva rablásnak indul, és rablás közben a maga vagyonát ellentállással védelmező utast agyonsújtja. Mindezeket nem oktatva, csak emlékeztetve bátorkodik itten előadni a védelmező tiszt ügyész...

A szerencsétlen Babits József Petesházán, szegény sorsban született. Szüleinek nem vala módjuk, hogy ötlet oskolába küldjék, helyben pedig sem templom, sem isteni szolgálat, sem pap vagy mester nincs, ki a gyermeket a keresztény hitvallásnak és az erkölcsiségnek első ágazataira oktatta volna. Ily elhagyatás mellett szilajon fölnevelkedve, ifjúságának serdülő korában ...a Becshelyi ...Tóth János, az ottani csikós nyújtott az ilyeneknek menedékhelyet... A pásztor pásztorral barátkozik inkább mint földművelővel, mert életmódjoknak és foglalatosságainak egyformasága őket egymáshoz húzza, így ismerkedett meg a pásztoroknál kezdő Babits József is gyöngykorában becshelyi pászortársaival, kiknek élete folytáról már maga ezen pör is elegendő bizonyosságot téveszen. Ugyanis Tóth János csikós a pörnek irományai szerint mind az ott kóborló, mind a Szlavóniába általszökött gonosztevőkkel összeköttetésben lévén...

Ezen vétek barlangjában tehát Babits Józsefnek meg nem romlani

majdnem lehetetlen volt. A példa és a társaság oly hatalmas eszközei jönnek és rosznak, hogy még a miveltebb ember sem tagadhatja meg ezeknek hatalmát, s a legerősebb lelkű is beszívja vétke szokásait azoknak, kikkel ifjúságától fogva kirekesztőleg társalkodott, de azonkívül is, gyűlöli a bünt gyakorló gonosz ember jobblelkű embertársát, és maga körül nemigen szenved meg azt, rész szerint, mert elárulástól fél, társa előtt pedig titkolózni felette terhes, és némelykor lehetetlen is, de rész szerint azért, mert annak jámbor életében, derült és egyenes tekintetében mindenkori szemrehányást olvas vétkeiért, üldözi tehát és gúnyolja azt mindaddig, míg vagy el nem válnak egymástól, vagy a jó is elcsábítatik. Ezek szerint nem bocsátandó-e, hogy Babits József, kinek szívében az isteni és polgári törvények, a jónak és igaznak magvai nevelés által nemigen mélyen valának beplántálva; jó nem maradtott egy oly társaságban, hol csak a véteknek örömei ismértettek, hol a jámbor élet kigúnyoltatott, az erkölcsös ember üldöztetett, és csupán a hasonlólv elvettemetett vétke volt többi társainak barátságára érdemes.

Itt csalta el Fehér Józsi, Tóth János csikósnak bojtárja, és érdemes tanítványa Babits Józsefet magával az aligvári majorba, hol legalább ez utolsónak a pör irományai szerint is semmi vétke szándéka nem volt, de midőn a majorbeli cselédek által megtámodtattak, társának biztatásából, sőt egyenes parancsolatából a neki nyújtott pisztollyal mind magát, mind társát védelmezni kötelességének tartotta...

Büntetés követte ezen első hibát, mely büntetésnek súlyát az effélékhez nem szokott Babits Józsi fölötte terhesnek érezvén, hogy attól menekedhesen, módokat keresett, és talált is az elszökésre. De éppen ezen szökése által lett ő kizárva a polgári társaságnak békés köréből, mert az elillanásáért még terhesebb büntetés várakozott reája, melynek félelme miatt nyilván megjelenni sehol sem mervén, bujkálva csavarogni volt kénytelen. Csavargása közben Strobl Józsi kanászbojtárhoz vetődött, s ott Kovács Ferkó csavargóval is szerencsétlenségére megismékedett. Kenyere már ekkor elfogyott, ruhája nem volt, szolgálatba lépni nem bátorkodott, pénz nélkül nem élhetett; csoda e tehát, hogy egyrészt élte fönntartásának természeti ösztönétől szorongattatván, másrésztől prédát ígérő gonosz társainak álnok csábításai által elragadtatott, s azoknak vérengző példájára Selyem Bódi kirablásában és meggyilkolásában részes lett.

... és ha ezt cselekedte, föl köllött ébredni maradozó lelkiismeretének, melyet, hogy ismét elnémitson, bort, és zajos társaságot keresett, de mivel ezt pénz nélkül el nem érhetette, pénze pedig csekély béréből csak csekély lehetett, társainak példájára és ingerlésére ismét rabolni indult. Így lett Babits Józsi részestárs mindazon vétkekben, melyek hosszú sorát szabad vallásában maga is elisméri, de mindenhol régi megrögzött bűnösök, mint Toldi Józsi, Kovács Ferkó, Király Jancsi és Radics József voltak társai, kik addig csábították, tüzelték, míg heves indulata őtet is elragadta.

Azon vétkeken kívül, melyeket Babits József maga is megvallott, a Somogyban elkövetett rablással és gyilkolással is terheli őket fölpörös tisztügyi úrnak vádja, de próbái nem tökéletesek, mert a rabtársoknak vallása, kik ezen rablást elismervén, a véle öszvekött gyilkosságot Babits Józsi-ra háritani azért akarják, hogy az ezt követő terhesebb büntetés súlyátul megmenekedhessenek, hitelt nem érdemel...

... Mindemellett azonban számosak az említett somogyi gyilkosságon kívül is Babits Józsefnek maga által megvallott vétkei, melyek a törvények szoros rendelkezéséből halált húzhatnak fejére. De nem is védelmezettjének ártalmatlanságában bizakodik a védelmező tisztügyi úrnak, hanem felebarátai gyarlóságán könyörülni szerető szelíd emberiségétől reményel irtalmasabb ítéletet; nem a megvallott vétkek valóságát veszi kétség alá, nem föloldoztatást kíván, mert ezt óhajtani vakmerő képtelenség volna, hanem csak odajárul kérelme, hogy a törvénynek kemény rendelkezése által kiszabott halál helyett ideig tartó bármely nehéz büntetés rendeltessék.

Ki kell ugyan a köztársaság sorából törölni minden olyan vétkest, kinek gonoszsága a polgártársainak ostorává lett; de csak akkor, ha a vétkek jobbithatatlan.

A halálos büntetésnek célja nem bosszúállás, mert a bosszúállás kegyetlen indulat, ilyen indulatot pedig az igazság kiszolgáltatásának ismérni nem szabad. De elégtételt sem szerez a halálos büntetés, mert a meggyilkolt polgárok életét semmi büntetés, semmi

kegyetlenség vissza nem adja többé a köztársaságnak. Ha azonban a kegyelmi törvény szoros rendelkezését irgalom és könyörületeség mérsékeli, ha az ítélet nemcsak törvényen, hanem felebaráti szereteten is alapul, megtartatik egy polgár, kinek élete a köztársaságnak még talán hasznára is válhat. Csak olyan gonoszakat köll tehát halálos büntetésekkel kiirtani, kiknek megmaradása több kárt okozna a közjóknak, mint amit az egy polgárnak eloltott életében veszthet, de ahol a bűnös megtérni készül, ahol alapos reménység lehet jobbulásához, ott szebb és felségesebb, a közjóra hasznosabb, s talán ezért igazságosabb is az életet megtartó kegyelem, mint a halálos törvénynek pontos teljesítése. Ily tevényt érdemel a szerencsétlen Babits József is...

Mindezeket, de különösen védelmezettjének huszonhárom esztendőkre csak alig terjedő fiatal korát tekintetbe vétetni kérvén a védelmező tiszti ügyész, ezen pórt ítélet alá bocsájta”.

Zala megye büntetőtörvényszéke Babits Józsefet kerékbetörésre, három társát kötél általi halálra ítélte. Nyolc társát egy évtől hat évig terjedő tömlőccel sújtották.

A súlyos ítéletek ellen a védő fellebbezett. A királyi tábla 1833. november 14-én részben megváltoztatta ezeket. A halálraítélteket hóhéralpállossal végrehajtott halálnemmel sújtotta. A hétszemélyes tábla 1834. március 11-én a halálos ítéleteket kötél általi változtatta.

Az uralkodó a királyi kúria által felterjesztett ítéletek közül 1834. szeptember 25-én egyedül Babits József ha-

lálós ítéletét hagyta jóvá, míg társainak büntetését kegyelemből tömlőcre mérsékelté.

Deák Ferenc a gyilkossággal vádolt Török György és Török Péter elleni büntetőper **ügyésze**. Zala megye törvényszéke előtt 1826. szeptember 4-én indított büntetőper Kuthy Pál ügyész Török György és testvére, Török Péter ellen azzal a váddal, hogy Török Péter agyonlövete első feleségét, mégpedig a testvére, György által... A Török testvéreket a gyilkosság mellett többrendbeli lopás, rablás és verekedés vádjai is terhelte.

Idézetek Deák Ferenc vádbeszédéből:

„A főlpörös tiszti ügyész részéről nemes Deák Ferenc tiszti alügyész előadja e következőket. Számosak és terhesek azon vádok, melyek nemes Török Pétert és annak testvérét, Györgyöt terhelik, de főképpen figyelmet érdemel ezek között azon vétek, melyért ellene az FF alatti bűnpör folytatott, melyben, ámbár tetemes gyanúval terhelve, csak azért oldoztattak föl a törvényes büntetés alól, mert a próbák tökéletesen elegendőnek nem találtattak. Vagynak azonban új bizonyítások, melyeket az előbbiekkal összevetve kételkedni sem lehet azon, hogy nemes Török Péter a maga tulajdon feleségét agyonlövete, és ezen gyilkosságot Péternek testvér, nemes György vitte véghez. Ugyanis tanúknak meghitelesített vallásából bizonyos az, hogy nemes Török Péter feleségével nemcsak örökös viszálykodásban és porlekedésben élt, hanem azt förtelmes káromkodások közt gyakran és kegyetlenül összeverte, agyonlövés-

sel fenyegette, sőt életére is törekedett. A második tanúnak vallása szerint egy ízben úgy megverte feleségét, hogy csak lelkét várták már, a 7. tanúnak bizonyítása szerint puskájának agyát összetörte azon, a 9., 11., 12., és 15. tanúk többiben látták, midőn azt összetagolta, sőt a 12. tanúnak hallatára verés közben kiáltozta feleségének: Most csak agyonütlek, soha se kegyelmezek meg életednek; s ekkor egyedül futással menekedhetett meg kezei közül felesége. Hogy kívánta halálát feleségének, azt maga mondta az első tanú előtt, a 10. tanúnak azt beszélette, hogy ő feleségét már régen elemésztette volna, ha magok laknának egy házban, de többek között azt véghez nem viheti, sőt azt is hozzátette mondásához, hogy utóbb se múlik az ki természetes halállal e világból. A második tanú előtt azt nyilatkoztatta ki, hogy ő 200 ft(ot) örömet ad annak, aki feleségét eltemeti...

A gyilkosság napján nemcsak maga ment el hátától nemes Török Péter, hanem még molnárinasát is elküldötte szőlőt metszeni, és a malmot, ámbár vize és őrlője elegendő lett volna, ember nélkül nem hagyta, amit pedig cselekedni sohase szokott...

Ezen környüállásokra (körülményekre) valósággal gyilkosság is következett, mert nemes Török Péternek felesége tulajdon lakószobájában az ablakon által agyonlövettetett, amint ezt az említett D alatti tanúk bizonyítják. A 9. és 10. tanúk a puskapattanást is hallották, 9., 12., 13., 14., 15., 16 és több tanúk látták a főbelövött asszonyt vérében és élet nélkül a földön feküdni, de sem az házban, sem a padlásban

semmi rendetlenséget, rablásnak vagy dúlásnak semmi nyomdokát nem tapasztalták...

...a hús és szalonna bántatlanul megvolt a padláson, a szoba közepén egy gombolyítót fonállal együtt, a ruhásszökrényt épen és jól rendberakott ruhával töltve, egy nyitva lévő ládának a földelén pedig 16 garas rézpénzt letek a nevezett tanúk, minden épségben, minden sértetlenül megvolt, pedig mindezeket rabolni, dúlni akarók bántatlanul bizonyosan nem hagyták volna. És mégis, midőn nemes Török Péter feleségének agyonlövettetése hírére másnap reggel a hegyről hazatért, a 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15. és 16. tanúknak vallása szerint nem agyonlövött feleségét siratta, hanem azt egészen elmellőzve tettetett ordítások között záratlan ládjához szaladott, és álnokul színlelt jajgatással panaszkodott, hogy azon ládjáját föl-törték, s abból 102 darab két ftos tallérját, több más pénzt és értékét, mely abban volt, elrabolták. Holott a 10. Tanúnak bizonyítása szerint nemes Török Péternek azon ládája legalább egy hónap óta mindenkor nyitva állott, s abban csak almát és pálinkát szokott tartani, sőt azon napon is, melyen felesége agyonlövettetett, a tanúnak bizonyos tudomása szerint reggel, midőn a hegyre ment metszeni, pálinkát vévén ki belőle, záratlanul hagyta azt...

Mint hogy tehát rablás éppen nem történt, és a házból semmi el nem veszett, a vétkes tettnek egyedül való célja csak a gyilkosság lehetett, s hogy a nyomorult meggyilkolt asszonyt senki nem gyűlölte, sőt szelid és jámbor magaviseletéért kedvelte minden ismerőse, azt

több tanúk, különösen a 10. és 14. világosan bizonyítják, és azon közvélekedés, mely a gyilkosságot tüstént nemes Török Péterre, s testvéreire, nemes Török Györgyre gyanította, egyenesen odamutat, hogy az asszonynak halálos ellenségei az egész vidéknek tudományára csak férje és sógora voltak...

Hozzájárul még ezekhez Szabó István kasznárnak :/: alatti bizonyosság-vele, mely szerint Török Péternek anyyi pénze, amennyinek elrablását emlegette, nem is lehetett, mert a malomról járandó árendát sem tudta egészen kifizetni...

Említést érdemel végre az is, hogy nemes Török Péter ugyanazon bizonyítás szerint feleségének agyonlövétetése után nemsokára elszökött, de csakhamar megfogattatott.

Hogy ezen vérengző gyilkosságnak nemes Török György volt vétkes teljesítője, több fontos, és figyelmet érdemlő próbák bizonyítják. A 9. tanúnak bizonyítása szerint Török György már előbb is haragudott meggyilkolt ángyára, és fél nap is el volt vele egy házban anélkül, hogy szólott volna hozzá, az 5. és 6. tanúk azt vallják, hogy a gyilkosságnak napján nemes Török György marháit délután megegettvén és itatván, elment onnan hazul, és amint az 5. tanú bizonyítja, szűrét magára vévén puskáját is elvitte, s anélkül, hogy kérdezett volna, e tanúnak azt mondta, puskámat is elviszem, mert a múltkor is odahaza a bátyámnál nemes Soós István az ablakon hallgatódzott, ha ma is odajönne hallgatódzni, tüstént agyonlőném. Eszerint tehát bátyjához indult volna nemes Török György, de tudta vagy leg-

alább tudhatta, hogy bátyja otthon nincs, ángyával pedig haragba volt... Midőn hazament nemes Török György, a 6. tanúnak azt hazudta, hogy az istállóban feküdt, holott ezen tanú önön vallása szerint azon idő alatt az istállóban megfordulván, Török Györgyöt ott nem látta.

...a vétket bosszuló igazság véletlen eset által fejtett ki egy oly körülményt, mely e részben is minden kétséget eloszlat.

Ugyanis a C betűi jelentéshez ://:vel jelölve mellékelte tisztizsgálatban a 3. és 8. teljes hitelt érdemlő tanúk a vádlottakkal szembeállítva meghitelesített vallásaikban azt mondják, hogy ők együtt, és egyszerre jelen voltak, midőn nemes Török György önön házánál paszítát (keresztelői lakomát) tartván, ott jelenlevő testvérbátyjával, nemes Török Péterrel összeveszett, ekkor Péter öccsétől, Györgytől bizonyos 8 ftból álló adósságát kérte, melyre György a tanúknak hallatára azt válaszolta Péternek, add meg te előbb azon 300 ftomat, melyet az ángyomnak, a te volt feleségednek Szécsiszentlászlón általam lett agyonlövétetéséért ígértél...

Nemes Török Péternek és nemes Török Györgynek élete folytáról elég legyen említeni azt, hogy mindazon tanúk, kik e pörhöz mellékelte tisztizsgálatokban megneveztetnek, és a vádlottakat ismériek, azokat az egész vidékben közfélelmet gerjesztő gonosztevőknek és botránkoztató életűeknek nevezik olyannyira, hogy a B alatti bírói jelentés szerint vétkes tetteikről bizonyosságot tenni mindaddig nem bátorodott senki, míg szabadlábban voltak.

Minthogy tehát ezen gonosztevők ellen a számszándékos gyilkosság, több rendbéli rablások, verekedések, tolvajlások megbizonyítottak, őket, kik polgártársaiknak ostorai, a közcsönedségnek, az értékbeli, sőt életbeli bátorságnak mindenkor megzavarói, kik a legszentebb kötelességeket és törvényeket lábaikkal tapodják, a törvények által vérengző vétkekre szabott halálos büntetéstől semmi védelem nem mentesítheti. Kéri azért a fölpörös tisztí ügyész a Hármaskönyv I. részének 15. cikkelye, és más több törvények értelme szerint azokat hóhér pallosára ítéltetni, s gonosz tetteik által okozott károknak megtérítésében megmarasztatni”.

A megye törvényszéke 1829. május 29-én hozott ítéletet. Mind Török Györgyöt, mind Török Pétert hóhérpallos általi halálra ítélték. Elrendelte ezenkívül a törvényszék azt is, hogy az általuk okozott károk és a fogság költségeit a vagyonuk egy részének eladásából kell megtéríteni. A per kötelező fellebvitel útján a királyi kúriára került. Az ítéletet a vármegye 1831. április 18-i közgyűlésén hirdették ki: a Török-testvérek halálbüntetését öt-öt évi tömlöcbüntetésre mérsékeltek.⁷

Deák Ferenc a vármegyei országgyűlési követ

Deák Antal 1833-ban hanyatló egészségére tekintettel maga helyett Ferenc öccsét ajánlotta országgyűlési követnek. A Zala megyei közgyűlés egyhangúlag megszavazta a választást.

Deák Ferenc az országgyűléseken emberbaráti felszólalásaival, jogkérdésekben jártasságával teremtett tekintélyt magának. Ezek tárgya a lengyel menekültek

ügye, úrbéri törvényjavaslat, vallási türelem, szólásszabadság, az elavult törvények mellözése, új törvények alkotása.

Az 1830-as lengyel felkelés leverése után az osztrák uralkodói kör az elnyomást fokozta. Büntetőperbe fogták az újitani vágyó országgyűlési ifjakat. (*Lovassy Lászlót és társait, Kossuth Lajost*).

Deák Ferenc jól ismerte a többévszázados büntetőjog-gyakorlatot, amely szerint a magyar politikai vádlottak ügyében a király által kirendelt rendkívüli bíróság titkos utasítások által szerint ítéltkezett.

Deák ez ellen 1839. október 3-án elmondott beszédében tiltakozott. Indoklása szerint az ország rendes bírósága elé tartozik a felségsértés és a hűtlenség bűnének elbírálása. Az 1790 évi 56. tc. rendes bíróságról szóló kifejezése nem csak a bíró személyét, hanem a törvénykezés rendjét is jelenti.

Deák jogtudósi adottságát a báró Wesselényi Miklós elleni – 1835-től 1839-ig tartó – felségsértési perben is érvényesítette. Wesselényi 1834 decemberében a Szatmár vármegyei közgyűlésen a reformkor szellemében szólalt fel. A kormány századok óta köznépoltalmazó álarcot visel. Az a célja, hogy a parasztságra úgyszólván örökségül maradjon a nemesség elleni gyűlölet. Ez lázadást szülhet, amelyet a kormány elnyomna. „*De jaj lenne akkor nemzeti függetlenségünknek*”...

A jogügyi igazgató (az akkori kor legfőbb ügyésze) hűtlenség miatt vádlevelet nyújtott be, mivel a kormány megsértése egyben felségsértést képez.

Deák Ferenc dolgozta ki a védekezés elveit. A kormány és a fejedelem (a király) a magyar közjog szerint nem egy. *Wesse-*

lényi a kormányt bírálta, tehát felségsértést nem követett el. A vármegyei közgyűlésen elmondottakért csak a vármegyei közgyűlés vonhatja felelősségre.

Mint ismeretes, a királyi tábla Wesselényit felmentette ugyan a hűtlenség vádjára alól, de államellenes, nyílt felkelésért három év börtönre ítélte.

Deák Ferenc az 1839/1840. évi országgyűlésen tovább lépett a politikai perekben elítéltek, így Kossuth Lajos – kiszabadítása érdekében is. Kijelentette, a nemzet nem kegyelmet, hanem igazságot és jogot akar. 1840. május 1-én V. Ferdinánd az összes politikai per következményeit megszüntette. Tehát nem kegyelmet gyakorolt. Az elítélteket szabadon bocsátották.⁸

Deák Ferenc ügyészi, táblabírói tapasztalatai alapján élére állt az ismét meg erősödő büntetőjogi reformnak.

Az 1839-40. évi országgyűlés határozata nyomán három bizottság jött létre a büntetőanyagi-jogi, a büntető-eljárási és a börtönügyi jogszabályok tervezetének kidolgozására. Deák Ferenc a büntetőtörvénykönyvet megalkotandó bizottság tagja lett. Soha nem törekedett vezető szerepre, egyéniségéből adódóan anélkül is annak fogadták el. Az országgyűlési bizottságokat a nádor 1841. novemberében hívta össze. Ebből az alakalomból a Pesti Hírlap külön cikkben üdvözölte Deák Ferencet.

„... A büntetőjogi eszmék phasisai az emberi nem civilizatiójának világútjában tájékozódó mérföldkövek gyanánt állanak. Egy büntetőtörvénykönyv által egy nemzet civilizatiója fölött tén századokra koczka vettetik, mert büntetőrendszer néperkölcsiségnek, nép jellemnek, népnevelésnek nem egyedüli, de egyik leghatalmasabb factora, s

egyszersmint szögletkő a polgári szabadság épületében; mert büntetőtörvény teremthet, büntetőtörvény ronthat jogállapotot, pedig ebben fekszik a kezeség, hogy a szabadság irott malasztja gúnynyá ne változzék az életben. Érezték e roppant fontosságot az ország rendei, midőn a büntetőrendszeri javaslat kidolgozására hazánk legjelesebb fia, a politikai színezetek kitűnőbb notabilitásai közül választottak; de érezik e fontosságot az ország lakosai, mert e választmány munkálata oly momentum nemzeti életünkben, melynek tömérdek remény, tömérdek aggodalom néz elébe. Mi csuda tehát, ha ennyi várakozás és aggodalom közt, ha egy kétes, de sorsunkra nézve elhatározó jövendő küszöbén – egy jövendőnek, melynek alakja s jó vagy bal irányvétele egyenesen a jelen fiainak képességétől függ – mi csuda, kérdem ha ily jövendő küszöbén a polgári szabadság és jólét fogalmi szorosabban tapadnak a lélekhez, s az ember szeme oly örömet áll meg olly nyugponon, melyhez annyi remény s a féltékeny rokonszeny ragad? Mi csuda, ha ily érzelmek közt az országos választmány a legfeszültebb figyelem tárgya, és ha a nép már előre kijeleli embereit, kiknek lelkületétől és gondolkozásától féltékenyül ápolt reményeinek teljesültét várja? Mi csuda végre, ha e népbizalmat, népszerűtetet, népszenvet leginkább Deákban látjuk központosulni?”

Kommentár nélkül csak megjegyzem. Bö százötven éve az újságolvasót még érdekelte a Btk. tervezete, az újságíró emberközelségbe hozza a kodifikátort. Egy volt ügyész, egy megyei országgyűlési követet népszerűtetéssel jellemeztek.

Pulszky Ferenc *Életem és Korom* című munkájában megrajzolta Deák Ferenc jogalkotói magatartását.

„A mint a büntető törvénykönyv kidolgozásához hozzálátunk, Deák mindjárt kifejtette nézetét, hogy a büntető törvénykönyv nem csupán a bírák és ügyvédek számára készül, hanem főleg a nép számára, annak tehát az anyelven kell írva lenni, hogy azt megérthesse minden vádlott, e szerint világos legyen, egyszerű s kerülje a tudós technikai kifejezéseket. Ezután reám bízta az adatok összeszedését; minden cikkknél elő kellett adnom a Code Napoléon s mintegy 14 codex szövegét, ezeknek egymástól való eltérését, s a hol voltak, Mittermaier nézeteit. Erre megindult a discussio, melynek bevégeztével mindegyikünknek a cikk szövegét kellett szerkeszteni és fölolvadni; formulázásunkat Deák reassumálta, élesen megbírálta, s végre maga megírta vagy megdictálta a szöveget. A mint egy fejezettel bevégeztünk, lefordítottam németre s megküldtem Mittermaiernek, kinek észrevételeit még egyszer megfontoltuk, s hol elfogadtuk, hol elvetettük.”

Ugyancsak Pulszky Ferenc a Jogtudományi Közlöny 1890. évi 50-ik számában írta:

„Mindjárt első ülésünkben kimagyarázta nekünk Deák, hogy a büntető-törvénykönyvet nem annyira a bírák, ügyvédek és szaktudósok számára kell készítenünk, mint inkább a nagy közönség számára, úgy, hogy minden vádlott, férfi és nő, még a béres és juhász vagy napszámos is megértse, tehát kerülnünk kell minden technicus terminust, az irány minden mesterkedését, minden félremagyarázható kifejezést, szóval, hogy

a törvény csak szabadosága által különbözzék a mindennapi beszédétől; továbbá, hogy a büntető codex czélja nem lehet sem az elrettentés, sem a javítás, hanem csupán a megsértett erkölcsi érzületnek elégtétele, mely követeli, hogy a büntény büntetését ki ne kerülje. Ezután rám bízta a külföldi büntető-törvénykönyvek tanulmányozását, különösen a Code Napoleont, a badeni törvényjavaslatot és Livingstonét, a melyet Louisiana állam részére készítet; ennek azonban kevesebb hasznát vettük, mint a mennyit híre után ítélve, tőle vártunk. A többi különböző német kodex szövegét is kellett tanulmányoznom és minden cikkknél előadnom ennek formulázását s kiemelnem az esetleges eltéréseket. Erre elmondtuk véleményünket s miután megvitattuk a tárgyat, Deák reassumálta s főlöszölitott, hogy mindegyikünk formulázza azt. Bezerédy mindig az első volt, ki azzal elkészült, de ritkán találta helyeslésünket, azután következett Eötvös, Klauzál és én. Minden javaslatot megbíráltunk, kimutattuk a hiányokat és hibákat, legszigorúbban Deák, ki a vita után maga is hozzálátott a formulázáshoz, főlolvasta előttünk, meghallgatta észrevételeinket, nem vette rossz néven, ha azt sem találtuk tökéletesnek, javított rajta s végre tollba mondta. Ily módon készült szorgalmas, szakadatlan munka után a büntető törvénykönyv javaslata, melyben minden szó a Deáké.”

Deák Ferenc az igazságügyi miniszter

Deák Ferenc ügyészi, vármegyei, országgyűlési és jogalkotói tapasztalatai által 1848. márciusában méltán lett az első felelős magyar kormány igazságügy-mi-

nisztere. Elsőként ő szabályozta országos hatáskörű miniszteri rendeletben az ügyészek feladatát.

A sajtóról szóló 1848. XVIII. törvénycikk 18.§-a felhatalmazta az igazságügy-minisztert, hogy a megalakuló sajtóvétségek felett ítélkező esküdtzsékek működését rendeletben szabályozza. A szám nélküli, 1848. április 29-én kelt IM rendelet ügyészekre és bírákra vonatkozó szakaszaiból idézek:

26.§ „A'közvádoló, perbefogás' esetében legfelebb három nap alatt tartozik a'13.§. alatti bíróság elnökét esküdtzsék' tartására felhívni, 's a' vádlevelet kezéhez küldeni.

27.§ A'vádlevélnek magában kell foglalnia:

- (a) azon nyomtatványnak, vagy metsvénynek pontos megjelölését, 's azon helyeknek, vagy részeknek fel- említését, mellyeken a' vád alapul,
- (b) azon vétség 'megnevezését, melly miatt a' vádlott perbefogatott, 's a' törvény' azon szakaszának felhívását, mellybe a' vádbeli vétség üt- közik,
- (c) a'bevádolt személy'nevét, polgári állapotát, lakását, tartózkodási helyét,
- (d) azon tanuk', és müértök' la- jstromát, kiknek megjelenését az esküdtzséki tárgyalás'alkalmával a'közvádoló szükségesnek tartja.

28.§ A'vádlevél két párban küldetik be az elnöknek, ki a'fennforgó körülmények- hez képest az idézési határidőt bennök ki- jeleli, 's erről a'törvényhatóság'elnökét az esküdtzséki tagok'berendelése végett is nyomban értesíti.

29.§ A'13-ik § alatti törvényalkalmazó bíróság'elnökének aláírásával ellátott

vádlevél' egyik párja a'közvádlónak vis- szaadatik', a'másik pedig legalább 14 nappal a'megjelenési határidő előtt a'vádlottnak kezéhez szolgáltatik. Ezen 14 naphoz még annyi nap toldatik, mennyi hat-hat órai távolságra fekszik a'vádlott 'lakhelye az ítélő eljárás' székétől.

30.§ Midőn a'vádlott a'maga védel- mére tanukat vagy müértöket kíván az es- küdtzsék elébe rendeltetni, tartozik azokat a'vádlevélnek vétele után 3 nap alatt a'bíróság elnökének kijelelni.

31.§ A'vádló's a'vádlott által beren- deltetni kívánt tanuk'és müértök' lajstro- ma, mellyre a'bíróság'elnöke az általa kitűzött megjelenési napot feljegyzí, a'bűnvizsgáló bírónak adatik ki, 's ennek kötelessége a'tanukat és müértöket a'kitű- zött határidőre berendelni.

54.§ Az elnök, miután a'felebb említett kérdéseket a'vádlotthoz intézte, a'közvád- lóhoz, és védőhöz fordul, emlékeztetvén őket a'törvény irányti tiszteletre, és azon kötelességökre, melly szerint jogaik' gyakorlatában illedelemmel tartoznak el- jární.

55.§ Minek előtt a'perbefogó vég- zés, 's a'vádlevél olvastatnak fel a'jegyző által, azután, ha a'vádlott nem akar nyi- latkozni, a'kérdéses nyomtatványok, vagy metsvények'bemutatása's ileltőleg felol- vastatása után, a'vallomástételeik előtt megeskhetendő tanuk és müértök kihall- gattatnak.

56.§ Vallomása közben a'tanú, vagy müértő félbe nem szakasztathatik, ennek berekesztése után azonban a'vádlottnak vagy védőjének joga van a'tanuhoz kérdé- seket intézni, 's az ellene vallottaknak sze- mélyes hitelessége, és előadása ellen mind azt felemlíteni, mi támaszul szolgál- hat a'védelemnek.

57.§ *A megbecstelenítő, meggyalázó, sértő állítások'bebizonyítására nézve az 1848:XVIII-ik törvénycikkely'24-ik's 25-ik §-aiban foglalt külön rendelkezés szolgáland sinormértékül.*

58.§ *A'birák, az esküttek's a'közvádlo mindazon kérdéseket intézhetik a'tanukhoz, mellyeket az ügy kifejlésére szükségeseknek gondolnak.*

59.§ *A'bűnvizsgálati irományok'egyese pontjai a'birák, esküttek, közvádlo, vagy védő'kivánságára a'jegyző által felolvasatnak, de a'bűnvizsgálati írott tanulmányok csak annyiban olvastatnak fel, mennyiben a'tanuknak élőszovali, 's az eskütszék színe előtti kihallgatása, időközben történt haláluk miatt, vagy egyéb okoknál fogva lehetetlenné vált.*

62.§ *A'biróság'elnöke akár a közvádlo akár a'vádlott'kivánsátára, 's önmagától is, ha a'kiviláglás'eszközlésére szükségesnek tartaná ülés közben új tanukat, vagy müértöket is rendelhet be kihallgatás végett.*

63.§ *Kihallgattatván ekkép a'tanuk és müértök, a'közvádlo a'vád'pontjait, a'vádlott és ennek védője pedig a'vedelem pontjait összefoglalják; a'közvádlo a'vedelemre válaszolhat, de a végszó mindig a'vádlottat, és védőjét illeti'.*

Mai szemmel olvasva, a fenti szakaszok frissek, örök életűek. Régóta más már a büntető-eljárás jogszabály, de az idézett rendelet elemei a mai jogszabályban is megtalálhatók. Deák Ferenc rendelete az egyik olyan „kincs jogszabályunk”, amelyben benne gyökeredzik az ügyészség létjogosultsága. Ismernünk kell.¹⁰

A független magyar felelős minisztérium alakításáról szóló 1848. III. t. cz. igen szűk szavúan rendelkezett az igazságügy-

minisztériumról. Így hát saját hatáskörét a miniszter maga állapította meg.

Deák Ferenc nem hagyott kétséget a felett, hogy törvény hiányában is – hozzátehetjük sürgető szükségből – az igazságügy miniszter a magyar igazságszolgáltatás feje. Erről szól az 1848. május 5-én kiadott 349. sz. körlevele.

„Az igazságügyi miniszter felügyel az egész polgári törvénykezésre, ideértve a szentszéki, bányászati s váltói bíróságokat is. Felügyel a büntető törvénykezésre, börtönökre, közvádlokra s eskütszékekre, az ügyvédi kar viszonyaira s a hiteles helyekre. Ugyanazért minden ezekre vonatkozó jelentések s folyamodások az igazságügyi miniszterhez intézendők.”

Határozott, céltudatos hangvétel.

De tovább idézem **Deák Ferenc 1848-as igazságügyi miniszter körlevelét.**

„A királyi fiscussal s a királyi ügyek igazgatóságának egész személyzetével csak annyiban leendő érintkezésben az igazságügyi minisztérium, amennyiben törvény szerint büntető perekben a királyi fiscust illeti, mint közvádlot, a felperesség. S e végre külön egyének fognak, mint országos közvádlok, kijellettetni, s azoknak hivatalos eljárására az igazságügyi miniszter ügyelend fel. Minden egyéb tárgyakban a királyi ügyek igazgatósága a pénzügyi miniszter alatt áll, ugyanazért oly folyamodások, mellyek a királyi fiscust más egyéb viszonyokra nézve tárgyazzák, nem az igazságügyi miniszterhez utasítandók.”¹¹

Tudjuk, hogy a legsúlyosabb bűnügyekben (pl. hűtlenség, nagyobb hatalmaskodás) a királyi ügyek igazgatója, más néven a jogügyi igazgató indított pert

az elkövetők ellen. 1848-ban e feladatot az államügyészek vették át. Erre utal Deák fenti körirata. Deák e téren is igen határozott volt. Példa erre az 1848. augusztus 8-án kelt rendelete Zala megyéhez, amely a Pusztaszentlászló környéki, a nemzetőri szolgálat megtagadásával kapcsolatos lázítás letörésére irányult.

„Lázítással s bujtogatással terhelt Németh István, Koltai Gábor s több bűntársaik ellen tartott rögtönítélő bíróságuknak folyó év július 3-ról az 1131.szám alatt kelt jelentésük mellett felküldött jegyzőkönyvét, nem lévén iránta különben a bíróság eljárását illetőleg semmi észrevételem, önöknek ezennel visszaküldvén, egyszersmind értesítem, miszerint annak nyomán Korcsmáros János, Németh István, Koltai Gábor (és 7 társuk) az illető közbírók által meghallgatása után mint a közhatalom ellen nyíltan feltámadók, és megverszerte fegyveres kézzel a közállamdalom ellen lázítók, az 1723. (évi) 9. Törvénycikk értelmében honárulási perbe fogatni (...) rendeltettek, s ennek folytán önöket ezennel oda utasítom, hogy a fentnevezett honárulási vétséggel terhelt egyéneknek minden ingó és ingatlan javaikat azonnal összeírattván, a királyi ügyész részére törvényes zár alá vétessék. Farkas Imre főszolgabírájoktól pedig, s netalán vele volt esküdtjétől, a folyó évi július 23-án Pusztadericsen és Pusztamagyaródon a lázadók által hivatalos eljárása ellen intézett eseményről bizonyítványt vétetvén, mind azt, mind az ezen lázadásra vonatkozó későbbi nyomozási iratokat a tény bővebb felvilágosítása végett késedelem nélkül ide felterjesszék (...).

*Egyéberánt a többször említett hűllenségi perbe fogandó egyének az álladalmi börtönökben jelenleg alkalmasan el nem helyeztethetvén, további rendeletig az álladalom költségén a megye börtönében lesznek tartandók.*¹²

Nagyon jellemző az első igazságügyi miniszter határozottsággal párosuló demokratikus magatartása is. Körlevelének ezt a részét is idézem:

„Hivatalos levelek, melyek az igazságügyi miniszterhez iratnak, azon egyszerű cím alatt: ...az igazságügyi miniszternek hivatalból postán Budára intézendők.

Magánfolyamodók írják a miniszterhez intézett folyamodásaikat ugyanazon egyszerű cím alatt, de a folyamodvány külsején a folyamodonak neve s a folyamodás tárgyának rövid megemlítése kitétéssék.

A folyamodó leveleket s egyéb nem postán küldött hivatalos iratokat Pesten Tóth Lőrinc miniszteri titoknak úrnak hivatali szobájában (jelenleg az István főherceghez címzett vendéglő 27-ik száma alatt) reggeli 9 órától 12-ig, vagy pedig Budán az igazságügyi minisztérium iktatóhivatalában az országházában szintén reggeli 9 órától 12-ig kell beadni.

Aki valamely hivatalos ügyben az igazságügyi miniszterrel személyesen kíván szólni, azt a miniszter tulajdon szállásán mindennap délelőtti 9 órától 10-ig elfogadja, hacsak rendkívüli hivatalos foglalatossága, mint például miniszteri tanácsnak éppen ezen időre eshető összehívása azt lehetetlenné nem teszi. Glyczy Kálmán álladalmi titkárral pedig a véle hivatalos dologban ér-

tekezni kívánók hivatali szobájában, Budán az országházában a délelőtti órákban naponként érkekezhetnek."¹³

Ekkor már küszöbön állt Jellasics József horvát bán hadseregének 1848. szeptember 11-i támadása Magyarország ellen.

E vész előérzetében gróf Batthyány Lajos miniszterelnök és Deák Ferenc igazságügyi miniszter augusztus vége óta Bécsben tartózkodtak a béke megóvása érdekében. Sem V. Ferdinánd, sem az osztrák minisztérium nem tárgyalt velük.

Batthyány és Deák szeptember 10-én kudarccal érkeztek haza. Mindketten lemondtak.

Deák, mint országgyűlési képviselő Batthyányval ismét békekövetségbe ment Windischgrätz-hez, aki a küldöttséget 1849. január 3-án nem fogadta.

Deák Ferenc, „a haza bölcse”

Deák Ferenc a forradalom és szabadságharc leverése után kehidai birtokán tartózkodott. 1850 tavaszán a pécsi hadbíróság idézésére megjelent. A bíróság bünelmény hiányában hazabocsátotta.

Az osztrák császári ház ismerte Deák higgadságát, egyezsége készségét, országos tekintélyét, Schmerling osztrák igazságügyminiszter útján már 1850 tavaszán a maga érdekkörébe akarta vonni.

Schmerling látszólag jogismereti, szakmai ajánlatot tett. Arra kérte Deákot, hogy vegyen részt, a magyar magánjogot érintő bécsi tárgyalásokon.

Nyilván többről lett volna itt szó: együttműködésről.

Deák 1850. április 25-én adott válasza udvarias, önérzetes.

„A szíves felszólítás, amelyet Nagyméltóságod hozzám intézni ke-

gyeskedett, s méginkább e felszólítás megtisztelő módja köteleznek engem, hogy ezért Nagyméltóságodnak haladéktalanul köszönetet mondjak. Bármenyire hízelgő is azonban reám e megtisztelő felszólítás, kénytelen vagyok teljes tisztelettel bár, de egész háttározottan kijelenteni, hogy ez ajánlatot el nem fogadhatom. A közelmúlt idők gyászos eseményei után, ily állapotok között, melyek még jelenleg is uralkodnak, lehetetlenség, hogy én nyilvános ügyekben közreműködhessek. Meg vagyok győződve, hogy Nagyméltóságod nem fog félreérteni. Kicsinyes ürügyet használni nem való szándékom, s úgy hiszem ez őszinte nyíltsággal Önnek ismert jelleme iránt a legnagyobb tiszteletet tanúsítom. Fogadja Nagyméltóságod kiváló tisztelem nyilvánítását, mellyel vagyok alázatos szolgálója”.

Deák Ferenc

Az Ausztriában, Döblingben gyógykezelt gróf Széchenyi István, Deák Ferencben látta az ország egyetlen otthon élő nagy politikusát. Hogy megkönnyítse Deák politikai közéletét, Széchenyi 1854. július 28-án a felesége nevére megvette Deák Ferenc 1872 holdas kehidai birtokát. Ezzel mentesítette Deákot a gazdálkodás időt, erőt őrölő feladatától. Az örökadási szerződés szerint az évi 3. 300 Ft éves jövedelmet hozó majorsági birtokot 50. 000 pengőforintért vette meg.¹⁴

Deák Ferenc 1854-ben Pestre költözött és fokozatosan bekapcsolódott előbb az irodalmi, majd a politikai közéletbe. Felújította kapcsolatát báró Kemény Zsigmonddal és Vörösmarty Mihállyal. Országos, közvéleményt formáló személyiség-

gé lépett ki a kehidai elzártságból azáltal, hogy Vörösmarty 1855. évi halálakor a Vörösmarty árvák részére országos gyűjtést rendezett. Elhatározása elemi erővel hatott a lakosságra. 100.000 Ft-nál nagyobb összeg gyűlt össze.

1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából feliratot szerkeszt az uralkodóhoz a tudomány és az irodalom magyar nyelven való továbbterjesztése védelmében.

1860-ban Ferenc József császár kihallgatásra hívta Deákot, hogy megismerhesse politikai véleményét.

A császár elismerően szólt Vay kancellár előtt. *„Talpig becsületes, erős meggyőződésű, logikájú ember”.*

Ferenc József 1860-ban kiadta az Októberi Diplomát, amellyel Magyarországot az 1847-es közjogi állapotra visszahelyezte. Az ennek nyomán létrejövő 1861-es országbírói értekezleten Deák is részt vett. 1848 után személyesen először jelent meg az ország közjogi, jogszolgáltatási életében.

Az országbírói értekezlet kiiktatta a császári rendeleteket és az ország régi törvényeit állította vissza.

A fokozatok követték egymást.

Az 1861-es országgyűlés összehívása Deákot belépteti ismét az országos politikaiba.

A politikailag ébredő nemzet óriási lelki terheket viselt. 1861. május 5-én lett öngyilkos **Teleki László**, akit a szász kormány 1860-ban adott ki Ausztriának.

A megrendítő esemény után Deák május 13-án adta elő az országgyűlésen javaslatát, hogy a nemzet szabadság-kívánságait felirati formában kell felterjeszteni az osztrák császárhoz. A felterjesztést Ferenc József elutasította.

Deák az 1861. augusztusi újabb feliratban fejtette ki a nemzeti állhatatosság ésszerű gondolatait.

„Ha kell, tűrni fog a nemzet csüggedés nélkül, mint ősei tűrtek és szenvedtek, hogy megvédhessék az ország jogait, mert amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják, de amiről a nemzet, félve a szenvedésektől, ön maga lemond, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges.”

Ferenc József nem vitakozott. Az országgyűlést feloszlatta. Azonban Ausztria egymást követő vesztes háborúi – 1859. április 23., 1859. június 4., 24. osztrák-szárd-francia, 1866. június 16., július 27. osztrák-porosz háború – halaszthatatlanná tették a magyarországi állapotok rendezését.

Deák Ferenc kiváló politikai előrelátásával ráértett a kiegyenlítés (mai szóval a kiegyezés) történelmi lehetőségére.

A Pesti Napló 1865. április 16-i száma közölte Deák *„Még néhány szó a Botschafter-nek április 9-iki cikkére”* című, a magyar történelemben röviden *„Húsvéti cikknek”* megismert iratát.

Ebben Deák rámutatott arra, hogy az osztrák származású magyar királyok sorozatosan megszegték az ősi magyar alkotmányt, de a törvénysértést önként megszüntették. Ezáltal a béke mindig Ausztria későbbi megmentését, megerősödését szolgálta.

Így tett I. Lipót 1681-ben, de ezt ellensúlyozta a Szatmári békekötés (1711). A II. József által félretett magyar alkotmányt II. Lipót visszaállította (1790). I. Ferenc osztrák császár és magyar király 1823-ban sértette meg a magyar alkotmányt, de már az 1825-i országgyűlésen

helyreállította azt. „Ily kiegyenlítések alapja csak a kölcsönös bizalom lehet.” ... „Párhuzamosan a magyar alkotmánnyal megfér a közös uralkodó alatt, a közös védelem mellett, a Lajtán túli országok teljes alkotmányos szabadsága is.”

Az 1865 decemberében összeült országgyűlésen Deák vezetésével elkezdődött a kiegyezés alapjainak lerakása.

1866. július 18-án Ferenc József előtt Deák szóban ismertette a kiegyezés főbb

elveit, az 1848-as törvények visszaállítását, a felelős magyar minisztérium felállítását. A felajánlott miniszterelnökséget, illetve a nádori tisztséget nem fogadta el.

A magyar országgyűlés az 1867. évi XII. t. c.-vel alkotta meg a kiegyezésről szóló törvényt.

Magyarországon véget ért a feudalizmus. Megkezdődött a polgári átalakulás.

Dr. Szendrei Géza

Jegyzetek

1. II. Rákóczi Ferenc Emlékiratai. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979. 64. o.

2. Gróf Széchenyi István Politikai Iskolája. Pest, 1863. 325. o.

3. Deák Ferenc ügyészi iratai. Sajtó alá rendezte Molnár András. Zalaegerszeg, 1995. A továbbiakban Deák Ferenc ügyészi iratai.

4. Magyar Történelmi Társulat. Kosuth Lajos összes munkái. Ifjúkori iratok, Törvényhatósági tudósítások. Budapest, 1966. 4. kötet. 196-198. 252-254. o.

5. Dalmady Győző Költői és Prózai munkái. Budapest, 1936. 129-161. o.

6. Vukovics Sebő visszaemlékezései 1849-re. Budapest, 1982. 176. o. Sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta Katona Tamás.

7. Deák Ferenc ügyészi iratai 153-161. o., 118-126. o. tartalmazza a teljes szöveget.

8. Deák Ferenc válogatott munkái. Remekírók Képes Könyvtára. Budapest, X., XI. o.

9. Fayer László Az 1843-iki Büntetőjogi Javaslatok Anyaggyűjteménye. Budapest, 1896. I. kötet 95-97., 120-121. o.

10. Országos Levéltár H. 69. IM doboz. 1848. 4. kútfő 1. tétel.

11. Ember Győző. Az 1848/49-i Minisztérium Levéltára. Akadémiai Kiadó. 181. o.

12. Zala megye történelmi olvasókönyve. Helytörténeti szöveggyűjtemény. Zala megyei Levéltár. Zalaegerszeg. 1996. 210-211. o.

13. Ember Győző. Az 1848/49-i Minisztérium Levéltára. Akadémiai Kiadó. 182. o.

14. Zala megye történelmi olvasókönyve. Helytörténeti szöveggyűjtemény. Zala megyei Levéltár. Zalaegerszeg. 1996. 235-237. o.